

Dýchání

vaclav.hampl@lf2.cuni.cz

<http://fyziologie.lf2.cuni.cz>

<http://vh.cuni.cz>

UNIVERZITA KARLOVA
2. lékařská fakulta

1

„I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a **vdechl** mu v chřípí **dech** života. Tak se stal člověk **živým** tvorem.“

(Genesis 2, 7)

„A Hospodin Bůh utvořil z **žebra**, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu.“

(Genesis 2, 22)

2

Kyslík

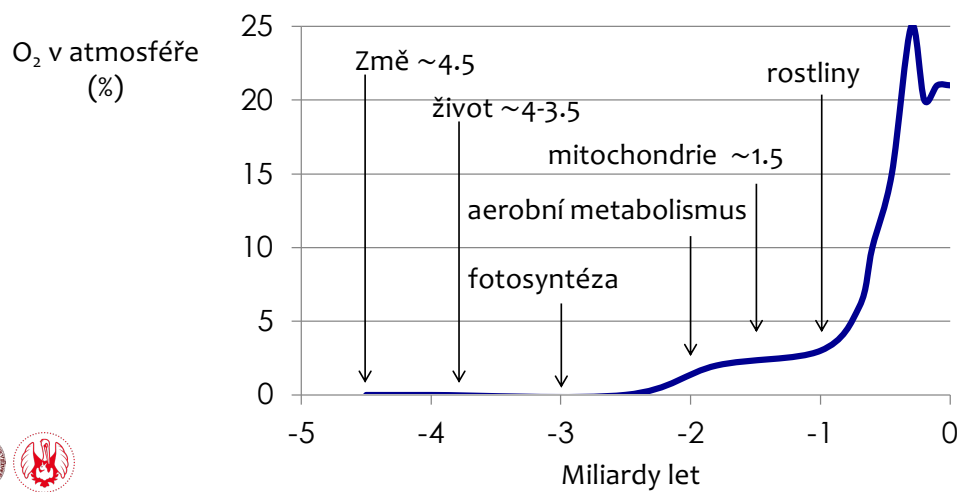
Joseph Priestley 1774

(Antoine Laurent Lavoisier ?)

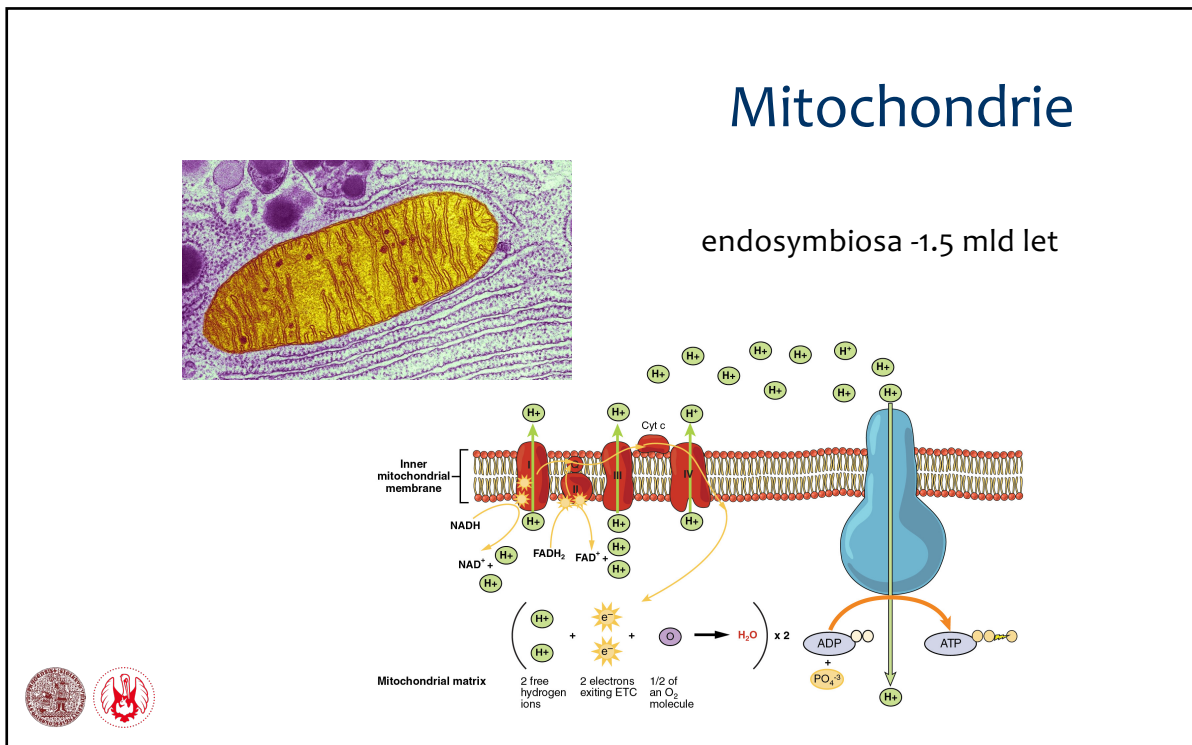

3

O₂ v atmosféře poměrně nedávno

4

6

Transport O₂ (a CO₂)

- malé organismy – **difuze**
  - krátká difusní dráha
  - velká plocha vzhledem k objemu
- větší organismy – difuze + vedení (**kondukce**)
- kondukce u vodních organismů – přivádění vody k difusnímu povrchu (O₂ ve vodě << ve vzduchu)
- kondukce u suchozemských obratlovců:
  - dýchání
  - cirkulace

7

Dýchání obratlovců

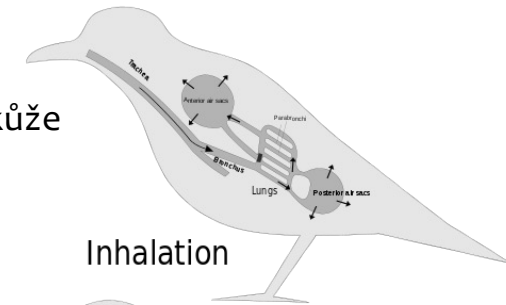
- obojživelníci – „polykání“ vzduchu do plic (přetlak) + kůže

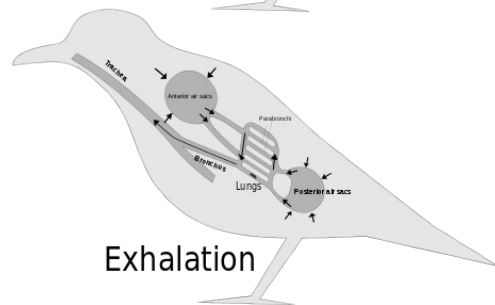
- plazi
  - dinosauři – asi jako dnes ptáci
  - ostatní – podobně jako savci

- ptáci – parabronchy + vzduchové vaky (7-9)

- savci - alveoly

Inhalation

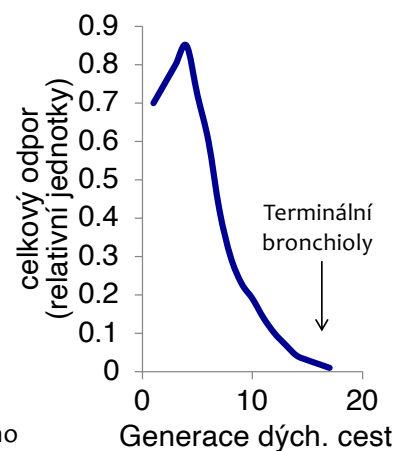

Exhalation

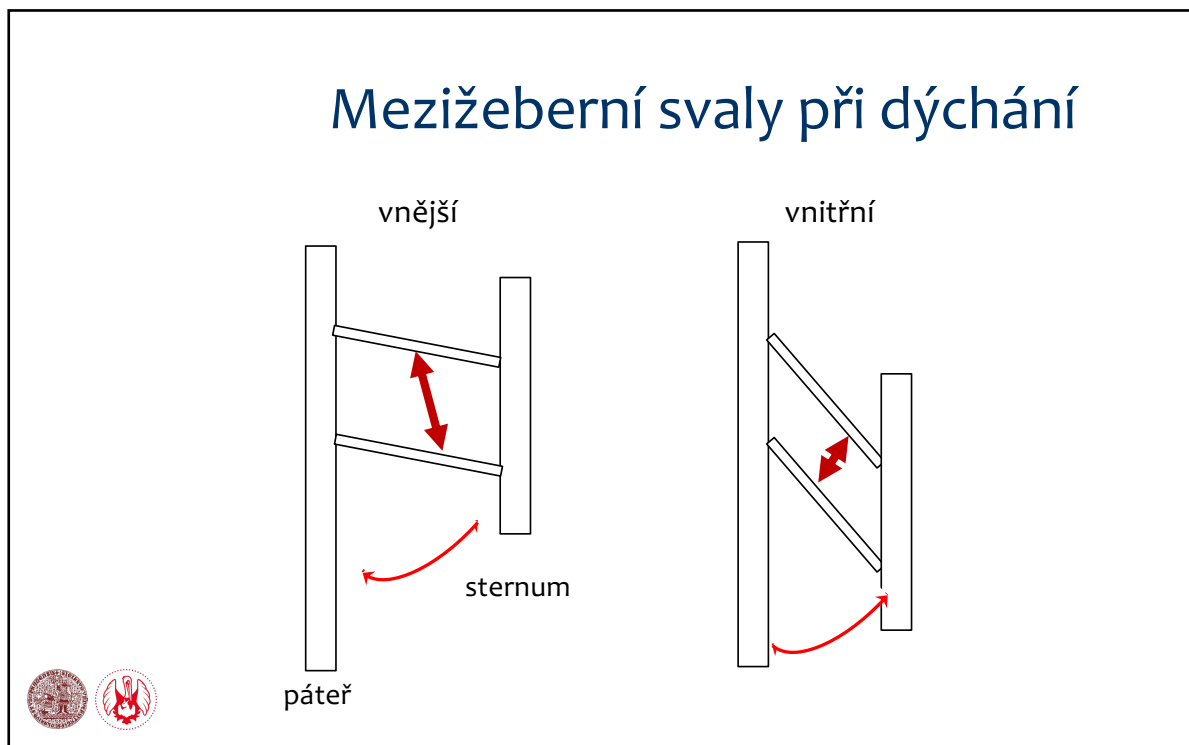
9

Dýchání u savců

- větvcí se dýchací cesty (→ mrtvý prostor; celkový odpor ↓)
- alveoly (velký povrch)
- difuze (krátká difusní dráha)
- perfuse
- ventilace:
  - nádech aktivní (podtlak)
    - bránice
    - vnější mezižeberní svaly
  - klidový výdech pasivní
    - váha hrudníku, elasticita plic
    - usilovný - vnitřní mezižeberní svaly, břicho

10

11

Transport plynů v plicích určují

- Plicní ventilace ($\dot{V}$)
  - jak se O_2 dostane k alveolokapilární membráně a CO_2 od ní
  - co určuje množství plynu, které se vymění mezi atmosférou a alveoly
    - mrtvý prostor
    - funkční reziduální kapacita (FRC)
- Plicní difúze
  - přechod O_2 a CO_2 přes alveolokapilární membránu
- Plicní perfuze (Q)
  - jak je krev nasycená O_2 , s malým obsahem CO_2 , z plic odváděna do periferních tkání a přiváděna krev venózní
- Poměr mezi plicní ventilací a perfuzí ($\dot{V}/Q$)

13

Klidová poloha plic (konec výdechu) = funkční reziduální kapacita (FRC)

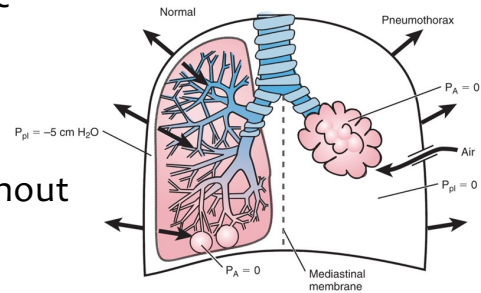
zpětný ráz (elastic recoil) plic

x

tendence hrudníku se rozepnout

⇓

mírný podtlak v interpleurálním prostoru ($P_{IP} < P_B$)
($P_{IP} \sim -5 \text{ cmH}_2\text{O}$)

15

Interpleurální prostor

- tenounký
- vyplněný tekutinou (~8-10 ml)
  - nestlačitelnost – přenos tlaků
- tlak se měří v jícnu
- ze savců chybí jen u slonů
(pleury spojeny řídkým vazivem)

16

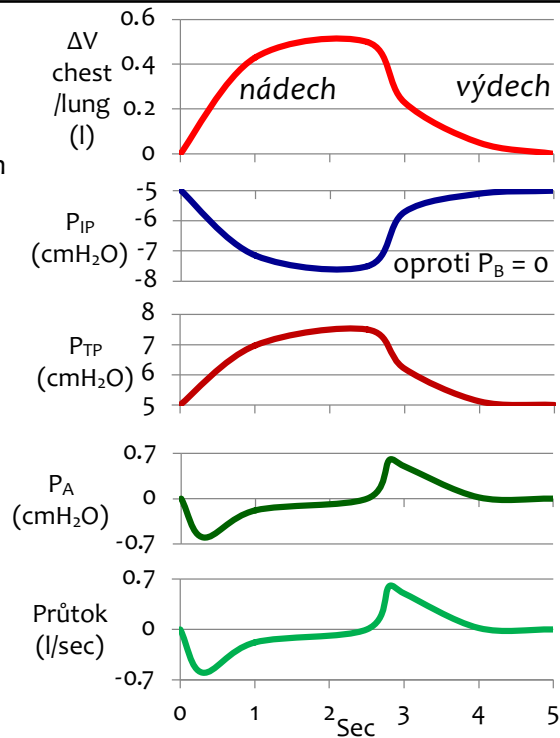
Dechový cyklus

- interpleurální (pleurální, nitrohrudní, intratorakální) tlak (P_{IP}) řízen mozkiem (přes dýchací svaly)
- transpulmonální tlak (P_{TP}) = $P_A - P_{IP}$
  - s malým „zpožděním“ sleduje P_{IP}
  - na konci vdechu a výdechu: $P_{TP} = -P_{IP}$
  - determinuje objem (V_L)
    - spolu s poddajností ($V = P / C$)
- alveolární (intrapulmonální) tlak (P_A) = $P_{IP} - P_{TP}$
  - $P_A - P_B$ determinuje průtok
    - spolu s odporem ($Q = P / R$)

Na začátku nádechu a výdechu víc energie
 ΔP_{IP} na **dynamickou** složku práce (průtok),
 po zbytek cyklu víc na **statickou** složku (V_L)

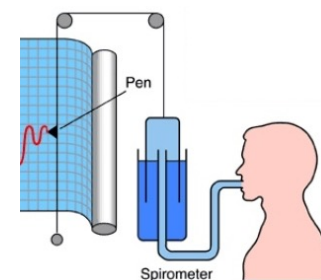
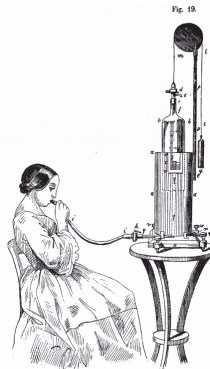
(1 cmH₂O ~ 0.75 mmHg ~ 0.1 kPa)

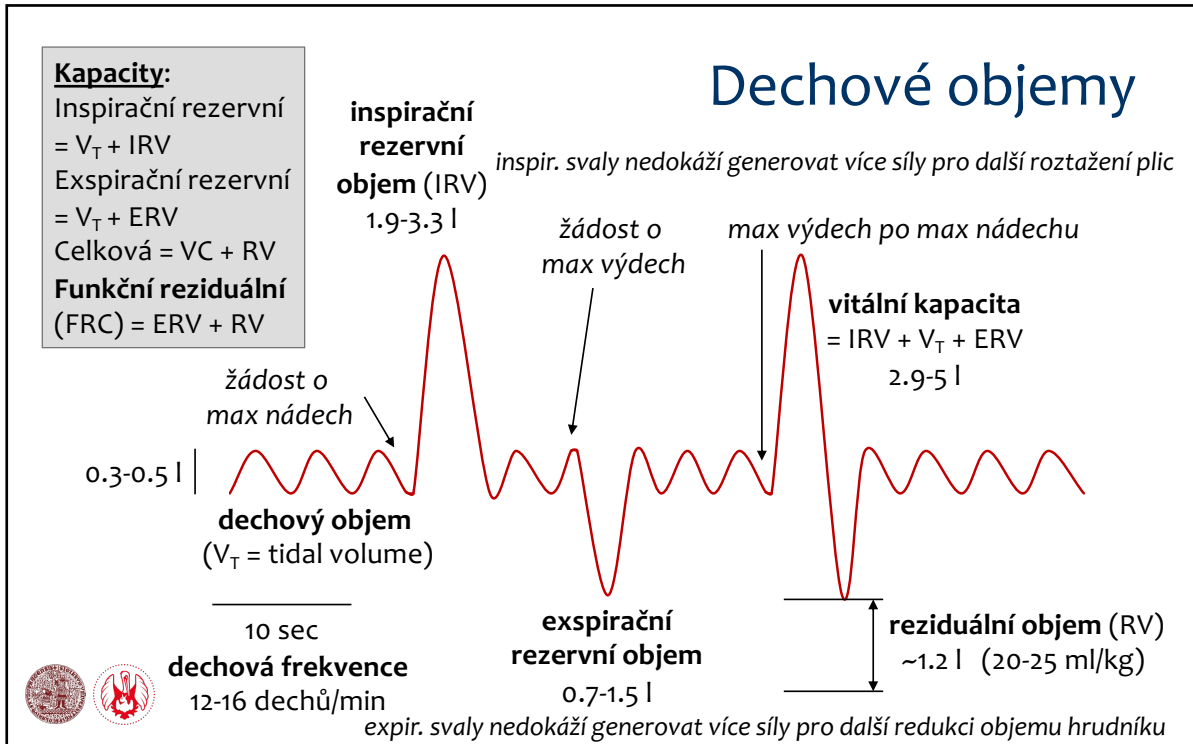
17

Spirometrie

- Dechové objemy a kapacity („statická“)
- Rychlosti dechového proudu (pneumotachograf) („dynamická“)

19

20

Měření FRC - manometrická metoda

$P_1 \times V_1 = P_2 \times V_2$ (Boyleův-Mariottův zákon)
 (resp. stavová rovnice: $P \times V = nRT$)

- dýchání zvenku při otevřeném ventilu
- P_1 a V_1 na konci klid. výdechu ($V_1 = FRC$)
- uzavření ventilu
- malý pokus o nádech ($\rightarrow \Delta V, \Delta P$)
- P_2 a V_2 ($P_1 - \Delta P; V_1 + \Delta V$)
- $P_1 \times FRC = (P_1 - \Delta P) \times (V_1 + \Delta V)$
- $FRC = \Delta V \times [(P_1 - \Delta P) / \Delta P]$
- po max výdechu: RV

Uzávěr dýchacích cest

Celotělový pletysmograf

ventil

Změří i air trapping

21

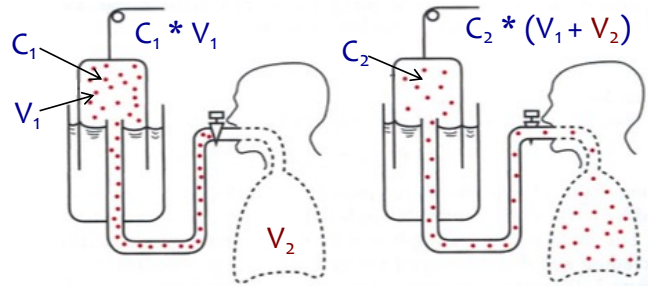
Měření FRC – diluční metody

$$c_1 \times V_1 = c_2 \times V_2 \quad (= \text{množství})$$

■ He diluce

(uzavřená metoda)

- dýchání z a do spirometru se známou počáteční [He] (obvykle 10% v O₂)
- $C_1 \times V_1 = C_2 \times (V_1 + V_2)$

■ vymývání N₂

(otevřená metoda)

- nadechování ze zásoby O₂, vydechování do spirometru
- množství N₂: $C_P \times \text{FRC} = C_S \times V_S$
(C_P = počáteční, C_S a V_S = ve spirometru)

Nezachtí air trapping

(ten lze kvantifikovat rozdílem oproti pletysmografu)

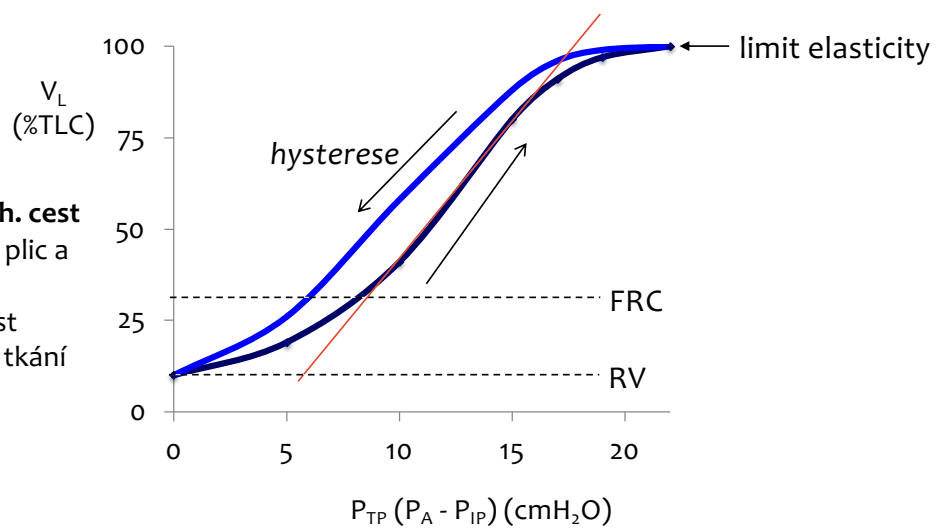

22

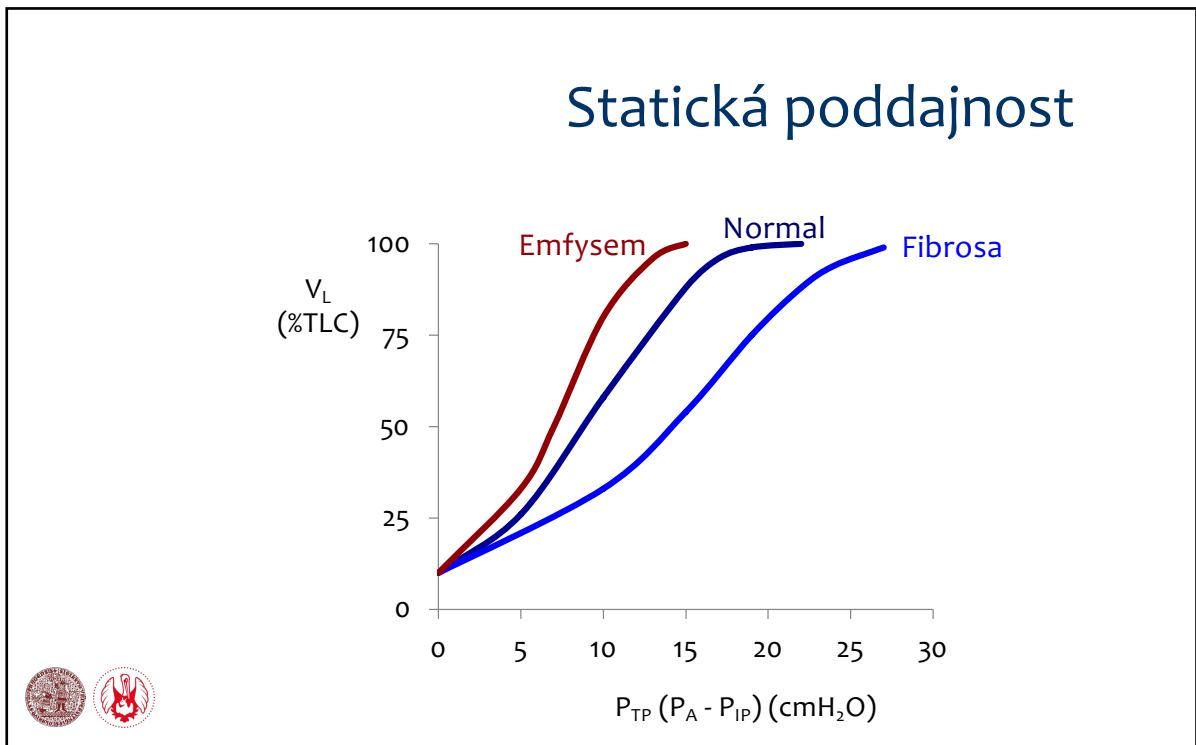
Statická poddajnost (compliance)

neřeší:

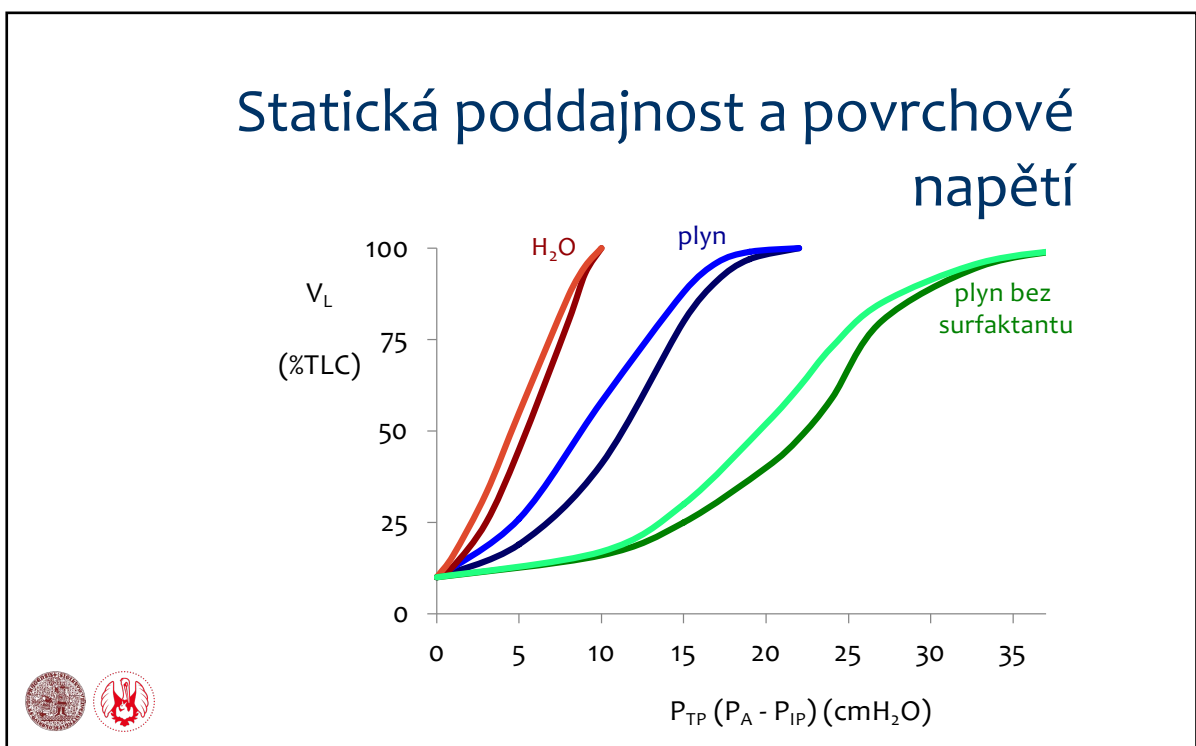
- odpor dých. cest
- tření tkání plic a hrudníku
- setrvačnost vzduchu a tkání

24

26

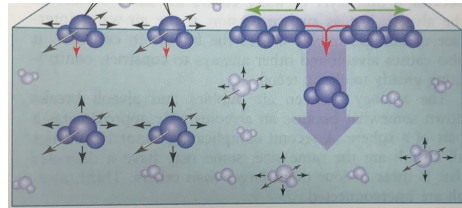
27

Pierre-Simon,
marquis de Laplace
(1806)

Povrchové napětí

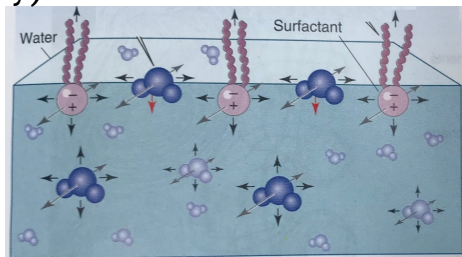
- uvnitř vody na sebe molekuly působí stejně ve všech směrech – vynuluje se to
- na povrchu jen zespodu a z boku – vtahování dovnitř → laterální tah
- na povrchu bubliny jako svěrací kazajka – zvyšuje tlak uvnitř, to brání dalšímu ↓r
- Laplaceův zákon: $P = 2T/r$
- proto se menší bublina přelije do větší ($T_1/r_1 = T_2/r_2$ - protože $P_1 = P_2$)

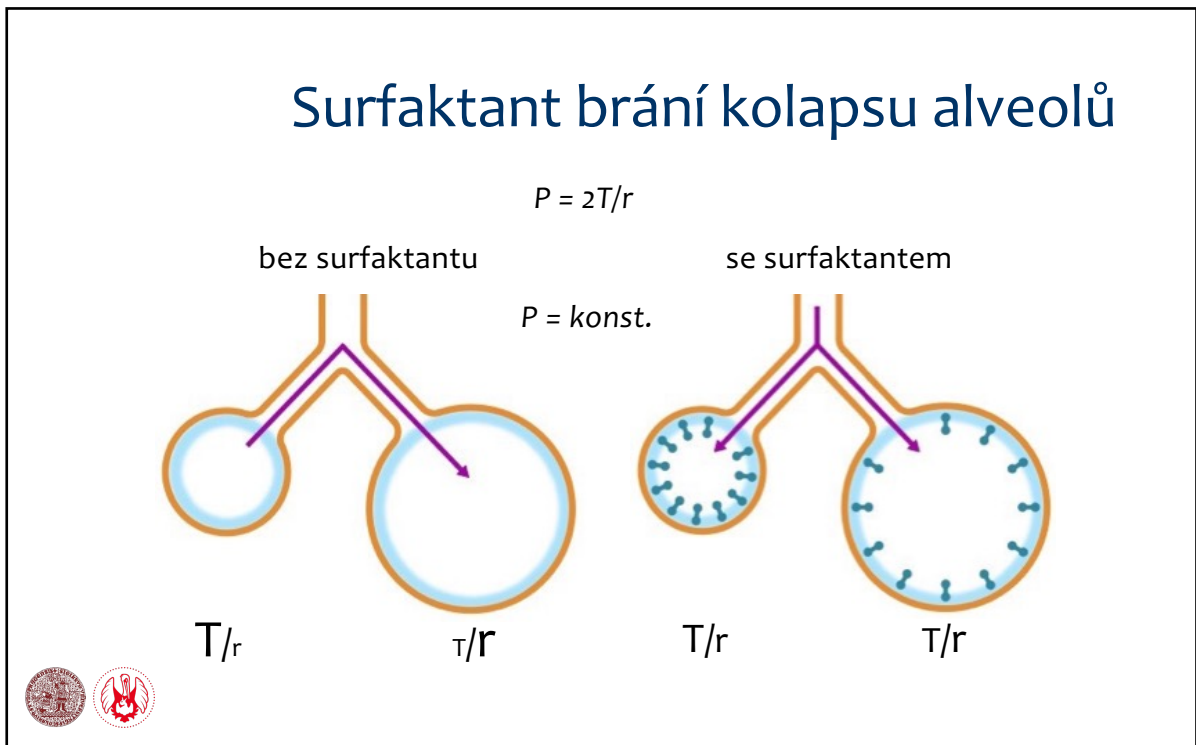
28

Surfaktant: alveolární buňky II. typu

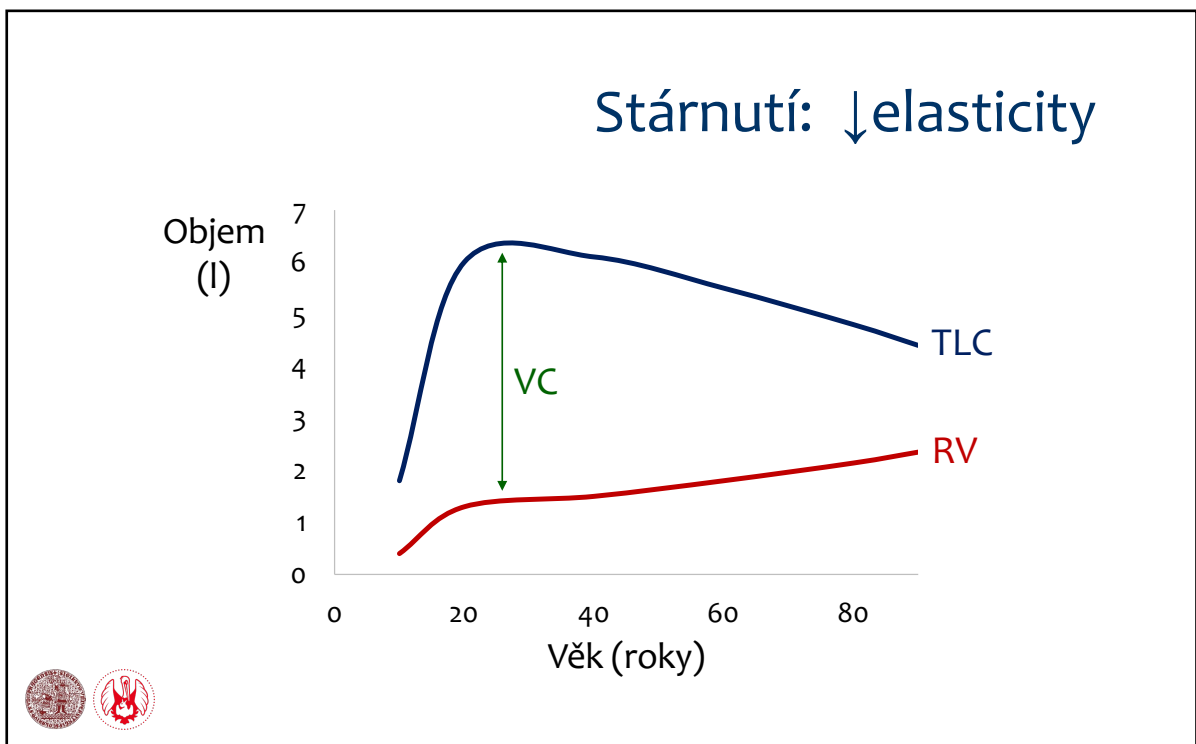
- amfifilní - hydrofobní & hydrofilní skupiny
- hydrofobní skupiny vyčnívají z vodné fáze – táhnou i ven (na rozdíl od molekul vody)
- proteiny ~10%
  - plasmatické (1/2)
  - apolipoproteiny (surfaktantové proteiny SP-A, SP-B, SP-C, SP-D)
- 85% lipidů jsou fosfatidylcholiny
  - nejvíc dipalmitoylfosfatidylcholin (DPPC)
  - fosfatidylglycerol - 11% lipidů

29

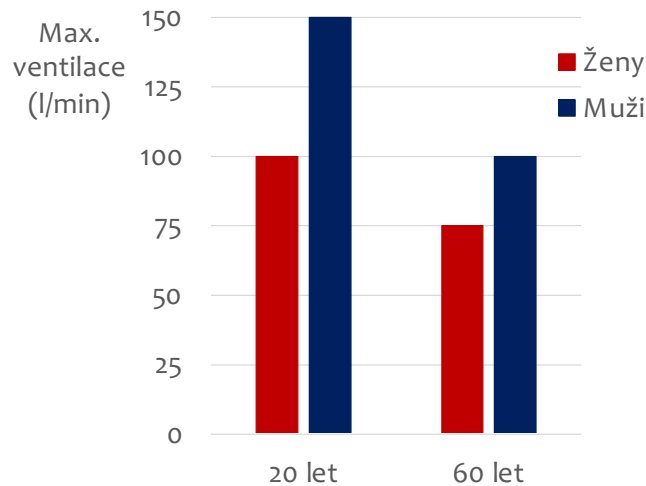

30

31

Maximální ventilace klesá s věkem

odráží nejen
poddajnost,
ale i odpor a
stav dých. svalů

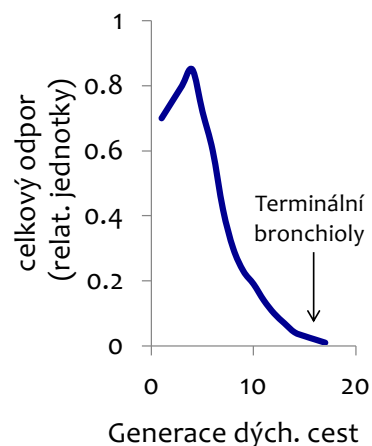

32

Odpor dýchacích cest

- 1/3 = horní dýchací cesty (nos, pharynx, larynx)
  - pusa dost menší odpor než nos (námaha)
- střední dýchací cesty relativně velký odpor (průtok velký, celkový průsvit ještě celkem malý)
- periferní dýchací cesty celkově malý odpor

paralelní: $1/R_{tot} = 1/R_1 + 1/R_2 + 1/R_3 + \dots$
(vs. sériové: $R_{tot} = R_1 + R_2 + R_3 + \dots$)

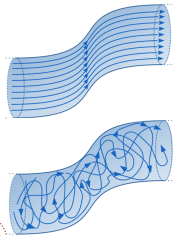

33

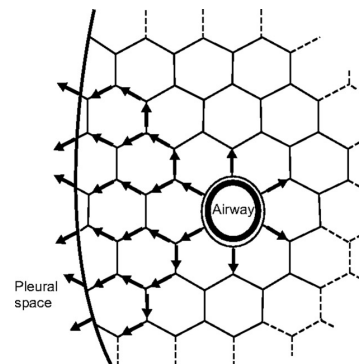
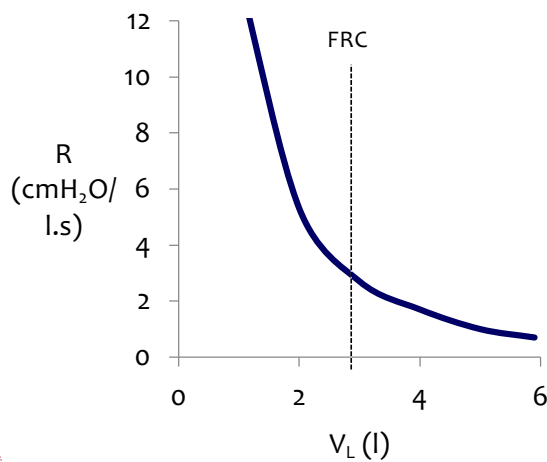
Turbulentní proudění

- pohyb molekul ve všech směrech → ↑ potřeba energie
- Reynoldsovo číslo: $Re = 2rvd/\eta$ (>2000 → turbulence)
- větší dýchací cesty: $Re > 2000$
- malé dýchací cesty: $Re < 2000$

34

Odpor dýchacích cest klesá s V_L

- ↑ r dýchacích cest při
- ↑ V_L (provázanost tkáně)
- ↑ R při výdechu
- (kolaps bronchiol)

36

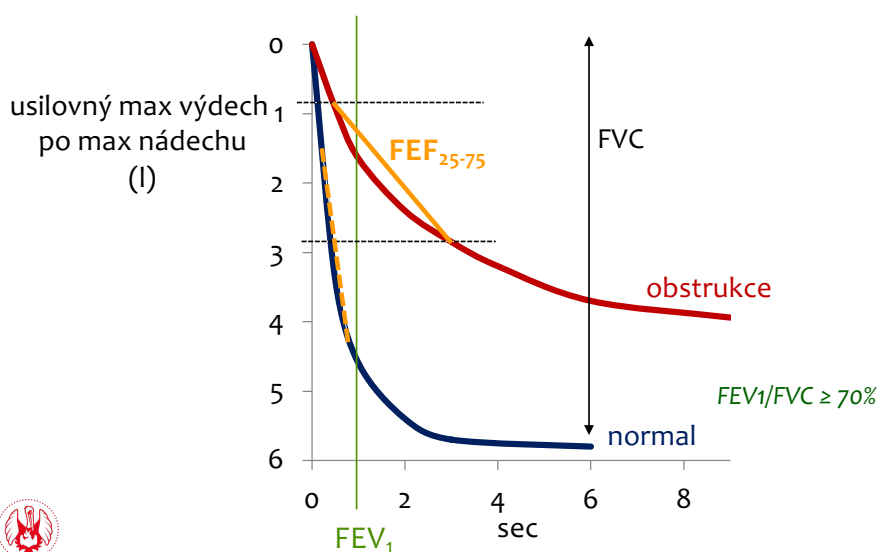
Regulace odporu dýchacích cest

- vagus – bronchokonstrikce
- sympatikus – β_2 dilatace
(NA slabý agonista, adrenalin silný agonista)
- histamin,... - bronchokonstrikce

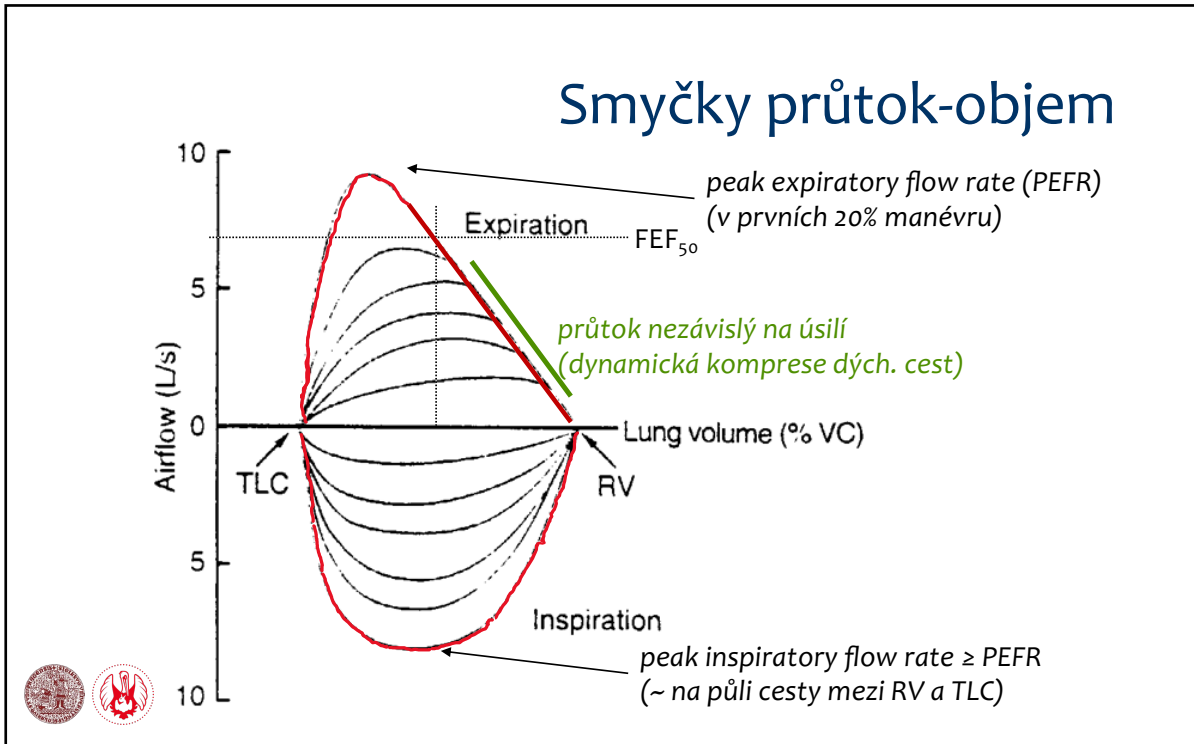

37

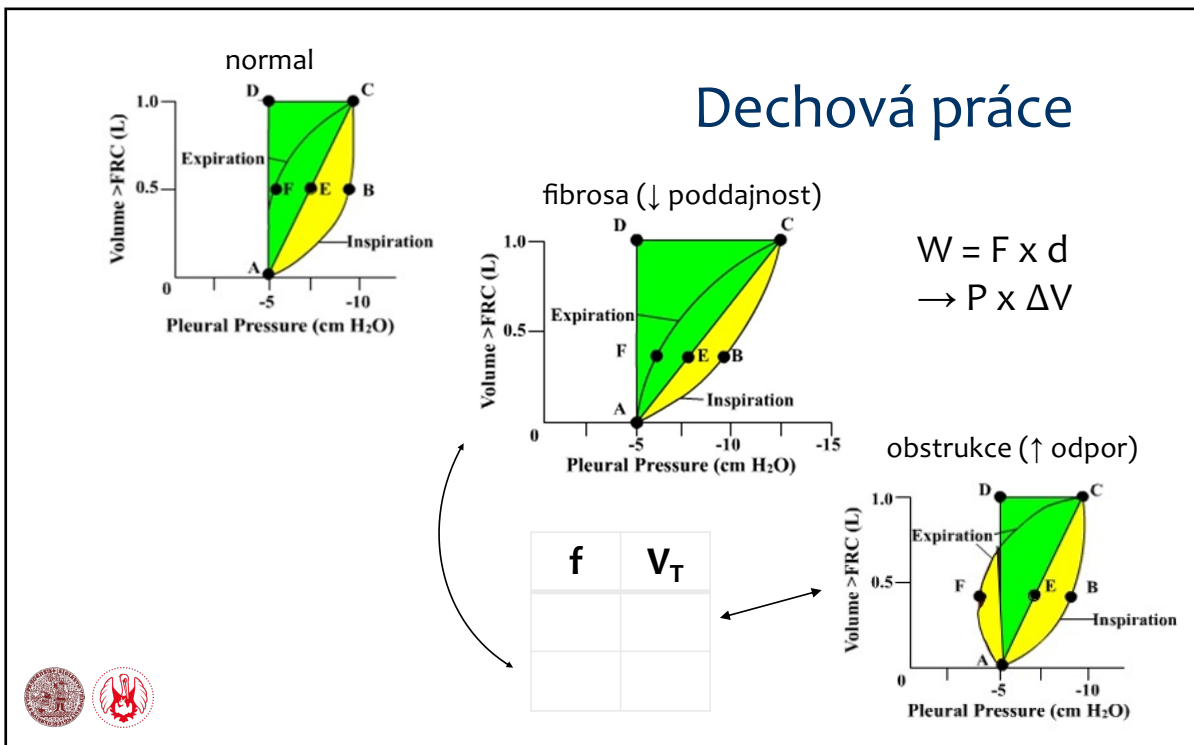
Spirogram

39

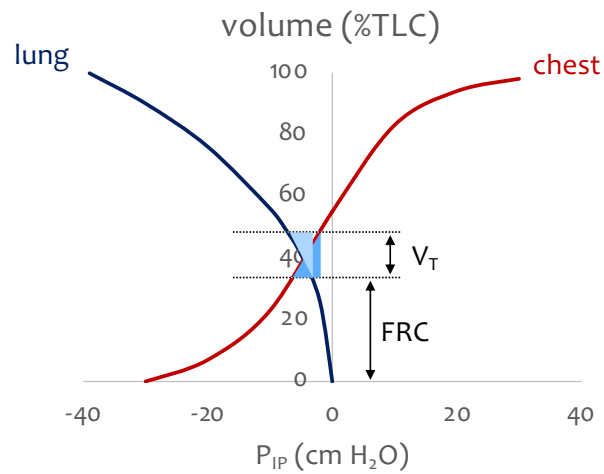

41

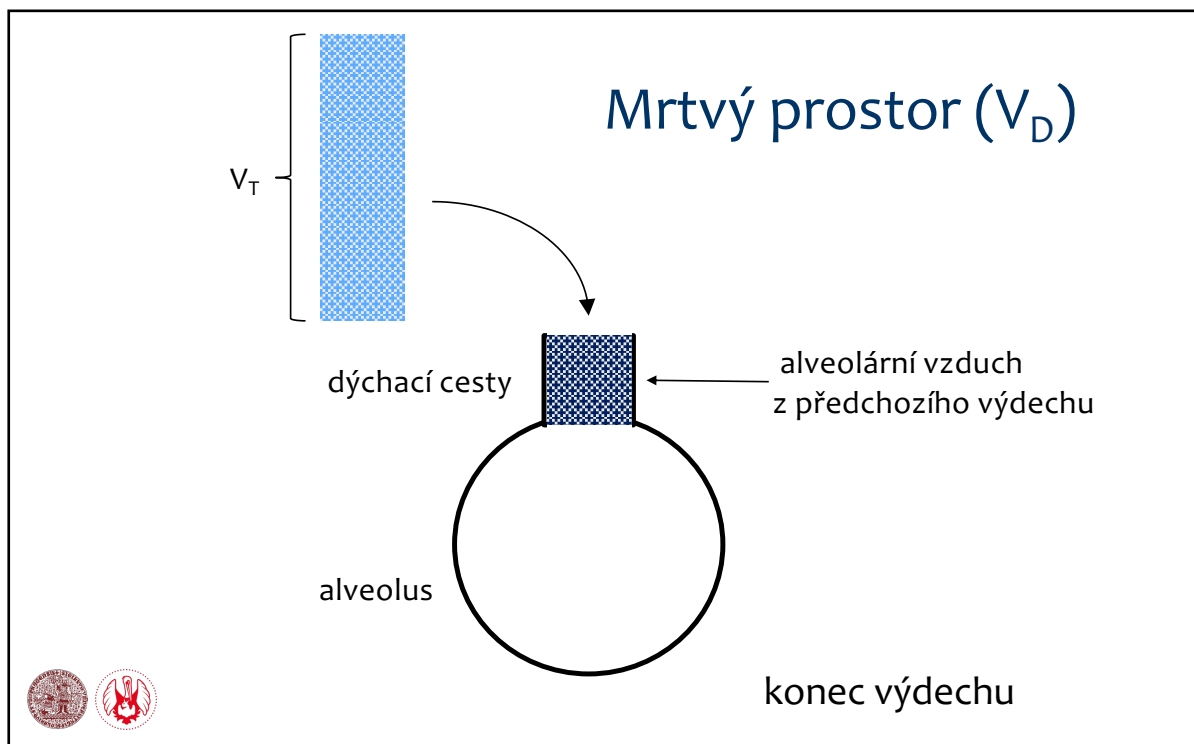

46

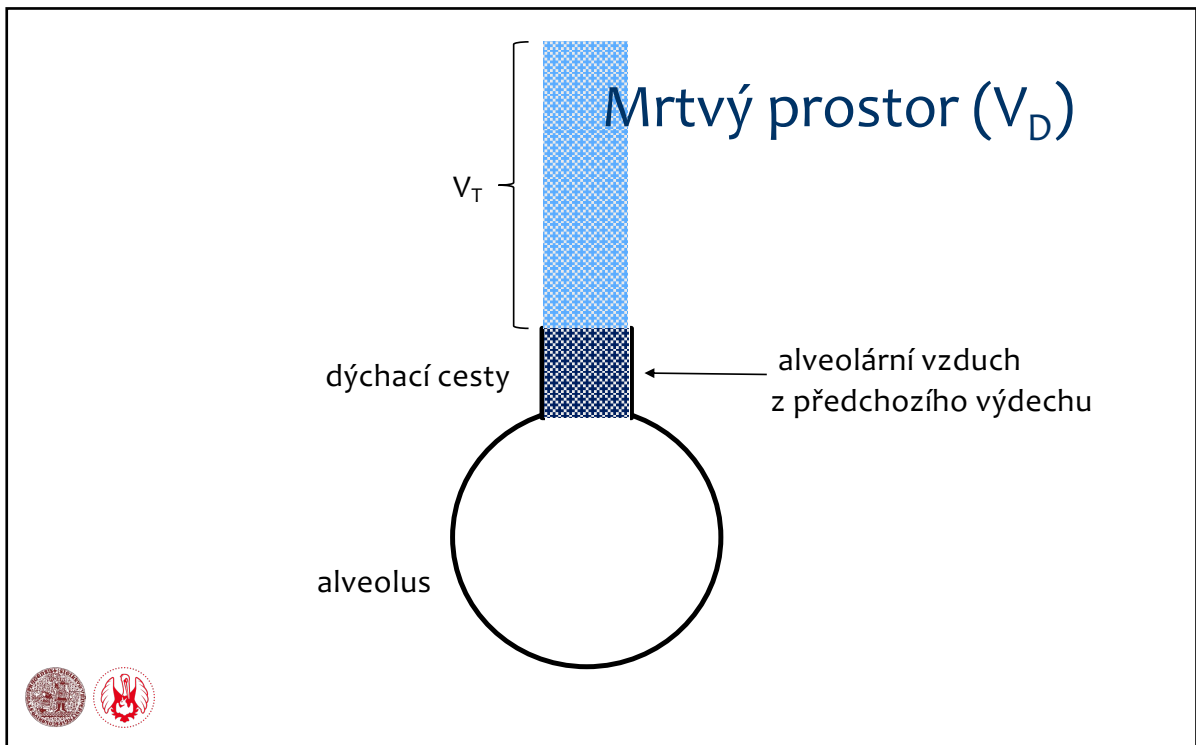
Dechová práce ($W = F \times d \rightarrow P \times \Delta V$)

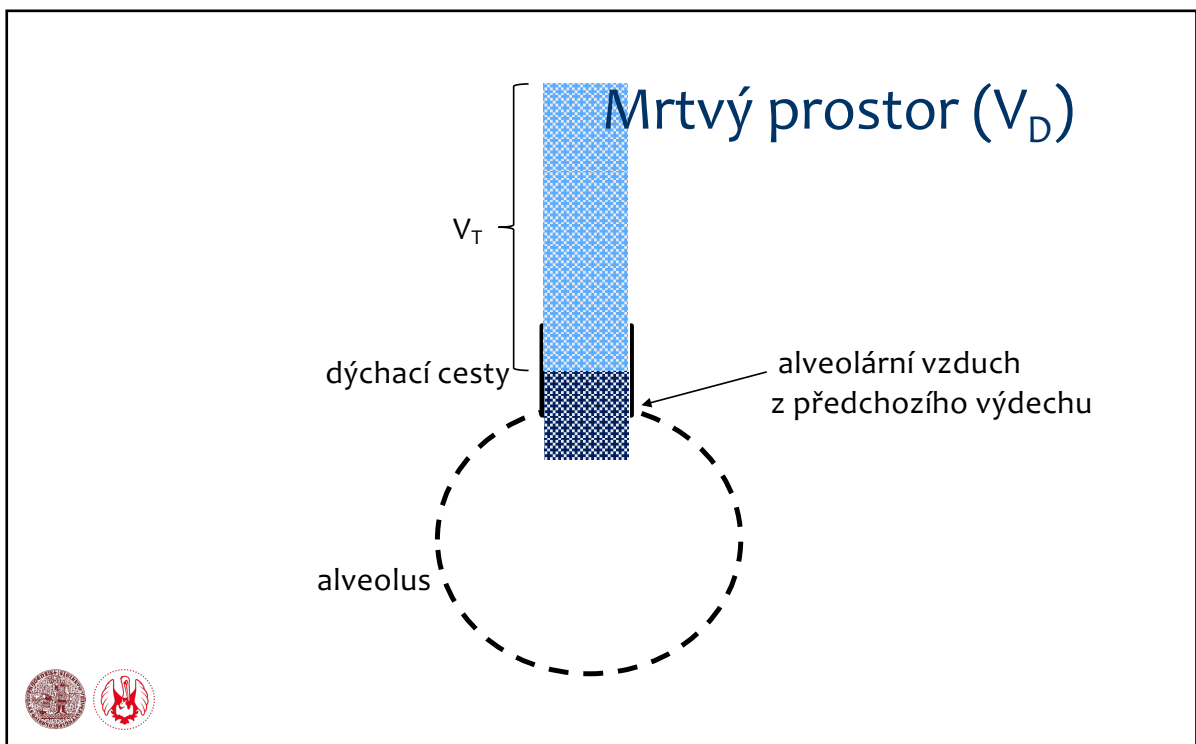
47

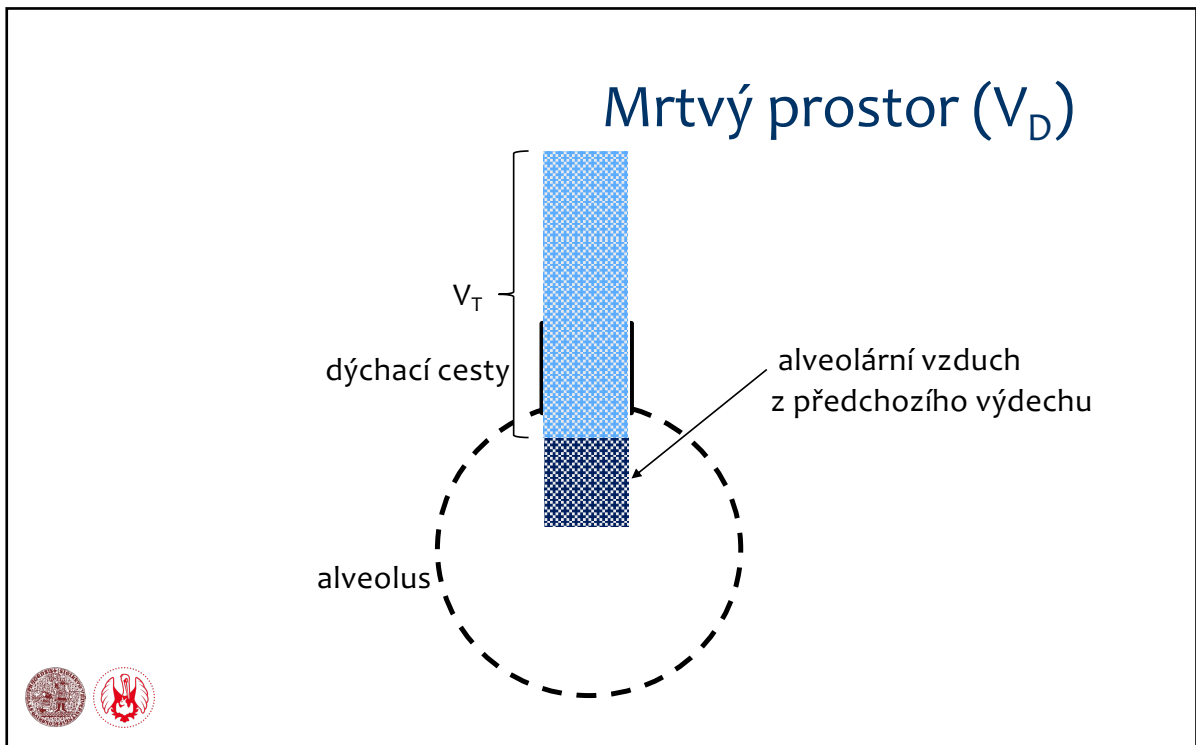
49

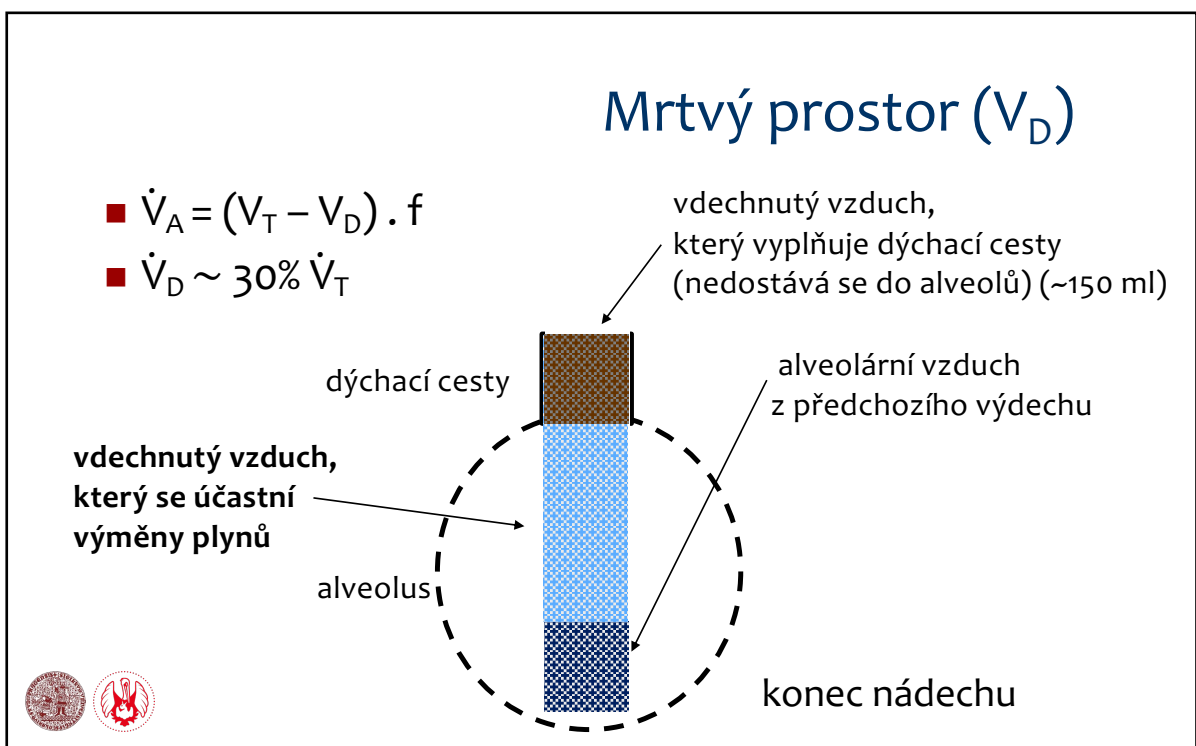
50

51

52

53

Mrtvý prostor (V_D)

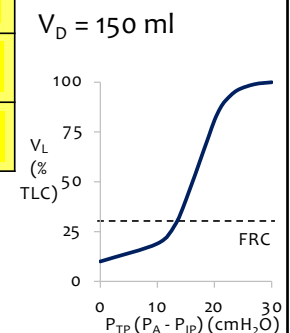
- **objem, který je**
    - ventilovaný,
    - ale neúčastní se výměny plynů

  - anatomický
  - funkční
- } fyziologický

54

Efektivní ventilace závisí na frekvenci a dechovém objemu

Minutová ventilace ml/min	Dechový objem ml	Frekvence dechů/min	Alveolární ventilace ml/min	Ventilace anat. mrtvého prostoru ml/min	Efektivní ventilace %
8000	500	16			

Proč nedýchat minimální frekvencí?

Dechová práce

55

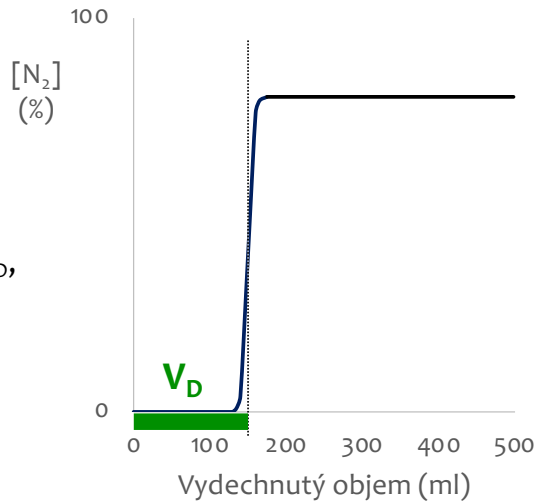

Ward S. Fowler
1948

Měření V_D : Fowler

- single-breath N_2 washout
  - nádech 100% O_2 (0% N_2)
  - při výdechu nejdřív 0% N_2 z V_D , pak směs z alveolů
- exhalovaný $[CO_2]$
  - prakticky 0% CO_2 při nádechu

59

Christian Bohr
1891

Měření V_D : Bohr

smíšený exhalovaný CO_2 (P_{ECO_2}) = CO_2 z V_D + CO_2 z V_A

→ čím $\uparrow V_D$ tím víc CO_2 z V_D (=0) „ředí“ CO_2 z V_A

$V_D/V_T = (P_{ACO_2} - P_{ECO_2}) / P_{ACO_2}$ (Bohrova rovnice)

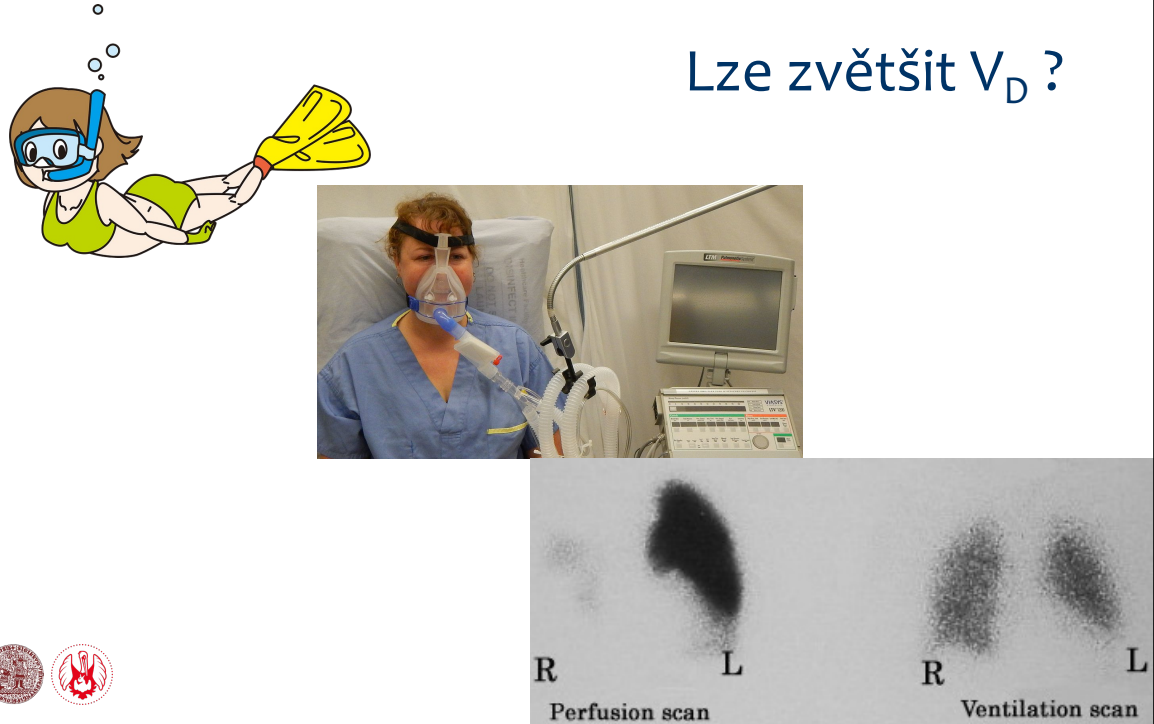
t.j. $V_D = V_T \times (P_{ACO_2} - P_{ECO_2}) / P_{ACO_2}$

↑
konec výdechu (nebo P_{aCO_2})

60

Lze zvětšit V_D ?

R L Perfusion scan R L Ventilation scan

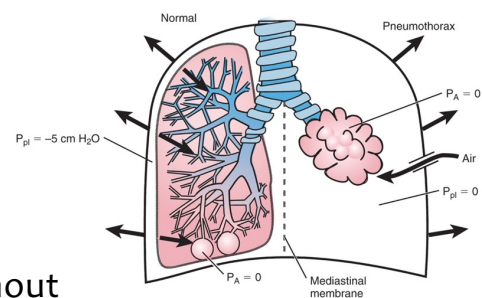
62

Klidová poloha plic (konec výdechu) = FRC (RV + ERV)

zpětný ráz (elastic recoil) plic

X

tendence hrudníku se rozepnout

FRC ~2.5 l (vs. V_T ~ 0.5 l & $V_T - V_D$ ~ 350 ml)

63

Proč FRC/RV?

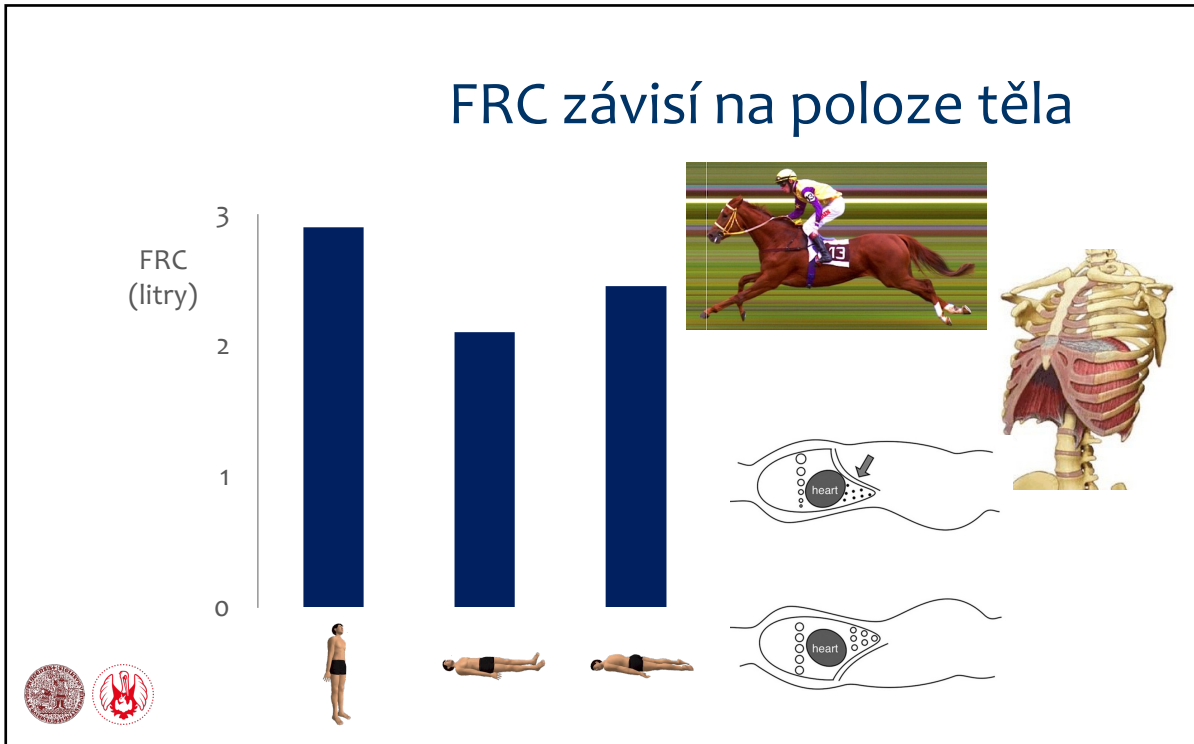
- brání kolapsu dých. cest a alveolů (→ poddajnost)
- vyrovnává výkyvy P_{aO_2} během dech. cyklu (perfuse stálá → relat. stabilní P_{aO_2})

Také proto hyperventilujeme spíše zvýšením inspirace

64

FRC ↓ v těhotenství

67

68

69

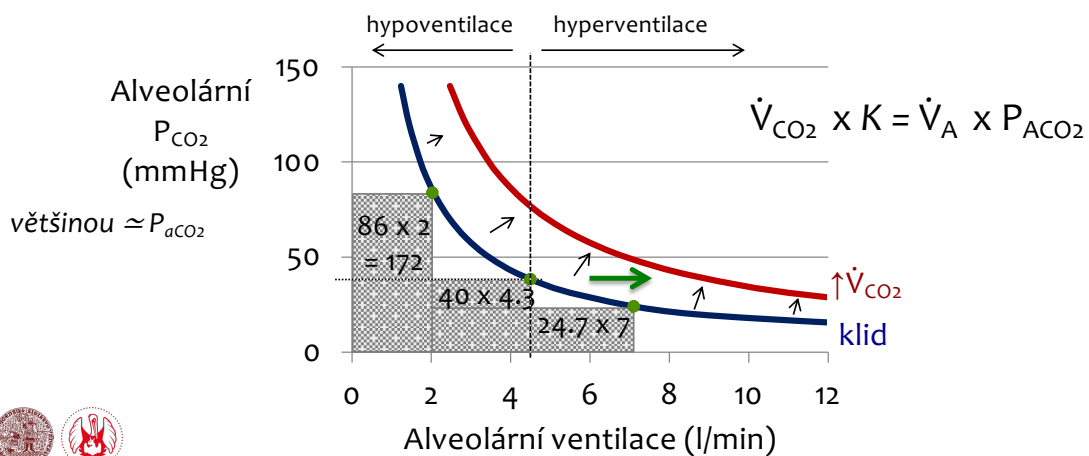
Alveolární ventilace musí odstranit všechny CO₂ vytvořený v těle

- v klidu $\dot{V}_{CO_2} \sim 200$ ml/min
- $\dot{V}_A \sim 5250$ ml/min (350 x 15)
 $\Downarrow$
- 200 ml CO₂ v 5250 ml alveolárního plynu $\rightarrow \sim 3.8\%$
- $\dot{V}_A = K \times \dot{V}_{CO_2} / P_{ACO_2}$ (K = 0.863)
 (rovnice alveolární ventilace)
  - možnost měřit $\dot{V}_A$ ($P_{ACO_2} \sim P_{aCO_2}$)

72

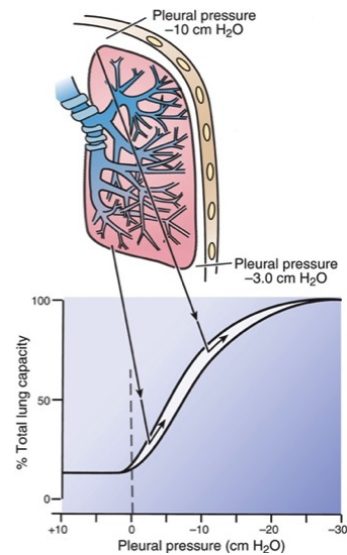
Respirační hyperbola: k udržení P_{ACO_2} při $\uparrow \dot{V}_{CO_2}$ musí $\uparrow \dot{V}_A$

73

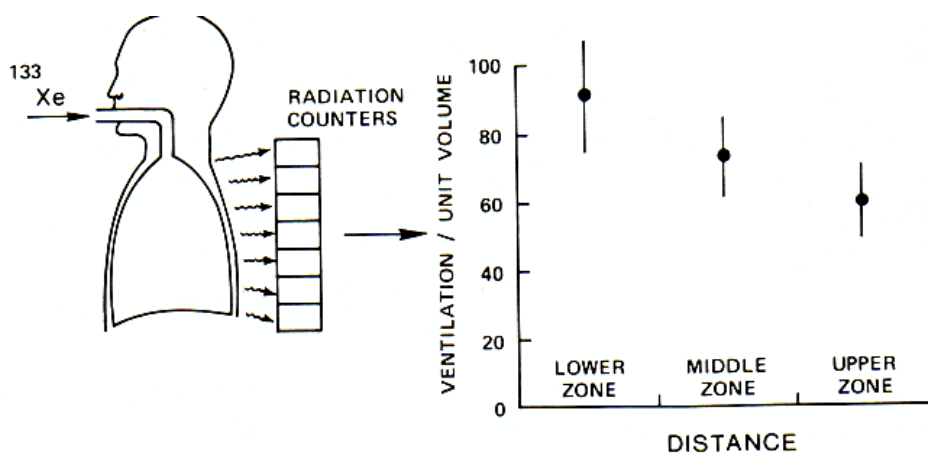
Nerovnoměrná ventilace: gravitace

- při FRC je apex relativně „přenafoknutý“ (vyšší P_{TP})
- na plošší části P/V křivky
- ΔP_{IP} při vdechu stejná v celém hrudníku ($\sim 2.5 \text{ cmH}_2\text{O}$)
- $\rightarrow$ vyšší ΔV_L u base než v apexu

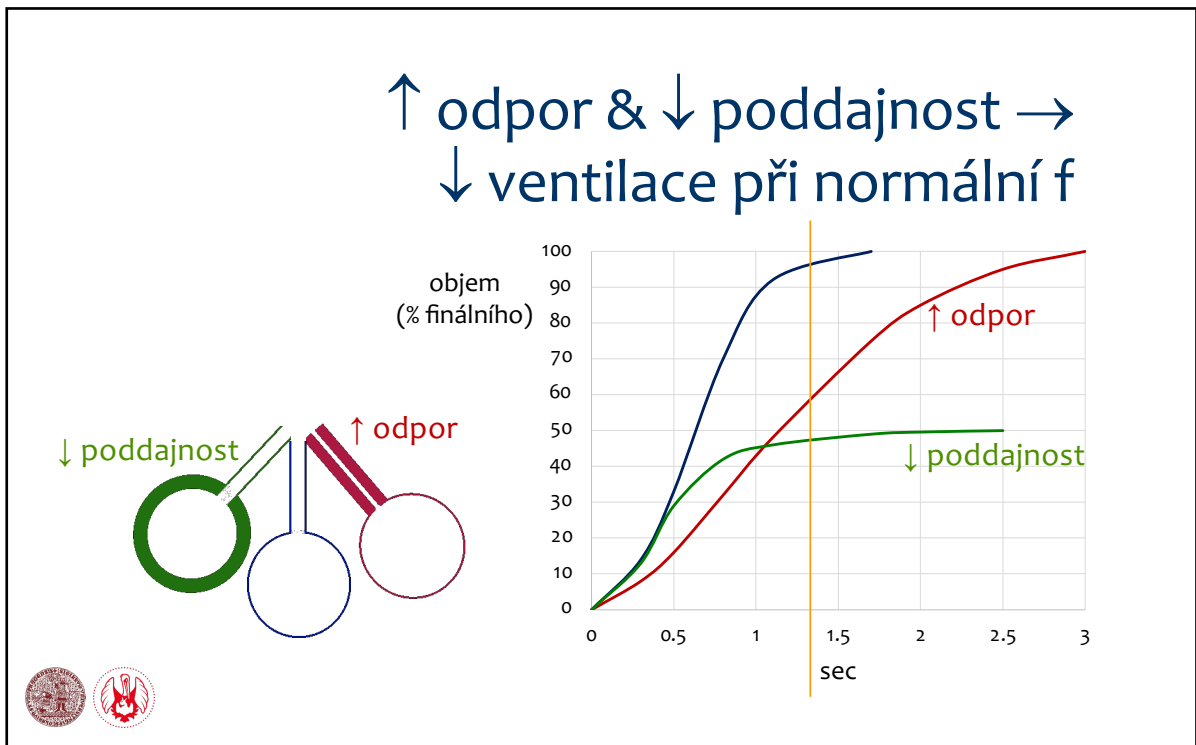
78

Nerovnoměrná ventilace: gravitace

80

81

Plicní difuzní kapacita (transfer factor)

 D_{LO_2}

- rozpustnost $CO_2 > O_2$ → difuzní kapacita pro CO_2 není limitující → difuzní kapacita pro O_2 (D_{LO_2}) důležitější pro charakterizaci difuze v plicích

- $D_{LO_2} = \dot{V}_{O_2} / (P_{AO_2} - P_{CO_2})$

- $\dot{V}_{O_2}$ (spotřeba O_2) se měří spirometrií

- P_{AO_2} = end-expirační P_{O_2}

- problém:
jak zjistit P_{CO_2} (v plicních kapilárách)?!

řešení: použít CO!

83

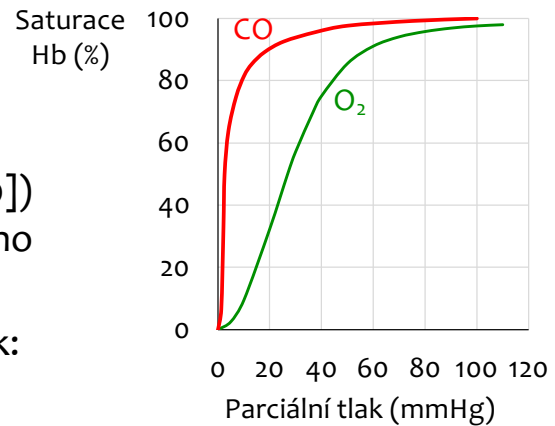

Marie Krogh
1914

Plicní difuzní kapacita (transfer factor)

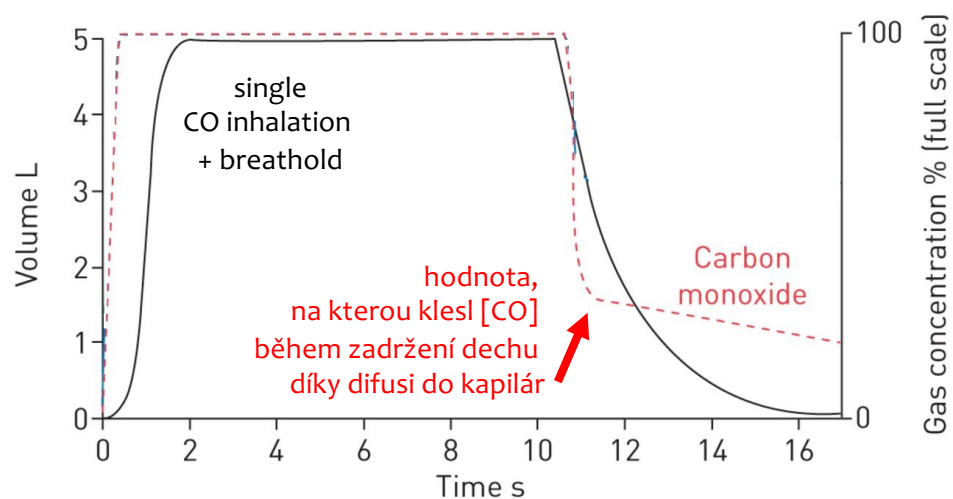
- CO se silně a rychle váže na Hb $\Rightarrow P_{cCO} \sim 0$
- $D_{LCO} = \dot{V}_{CO} / (P_{ACO} - P_{VCO} [=0])$
→ mizení CO z alveolárního plynu při zadržení dechu
- konverzní faktor pro kyslík:

$$D_{LO_2} = 1.23 \times D_{LCO}$$

84

Měření difuzní kapacity (transfer factor)

85

Perfúzní a difúzní limitace transportu plynů přes alveolokapilární rozhraní

